

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЛЮДИНА В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Навчальний посібник

Укладач В. П. Ісаченко

Умань
Візаві
2021

УДК 316.62(075.8)

Л93

Рецензенти:

Н. М. Коляда, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

О. А. Рацул, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

О. Б. Петренко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

*Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 16 від 27 квітня 2021 року)*

Людина в сучасному соціумі : навч. посіб. / МОН України, Л93 Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. В. П. Ісаченко. – Вид. 2-ге, допов. та переробл. – Умань : Візаві, 2021. – 210 с.

У посібнику розкривається сутність таких понять як: «соціум», «суспільство», «індивід», «особистість», «індивідуальність», «соціальний інститут», «соціальна організація», «соціальна проблема», «сиріцтво», «злочинність», «екологічна культура», «екопсихологічні особливості соціальної роботи із людьми з інвалідністю» «соціальні чинники», «соціальний розвиток», «професійне становлення особистості», «міжособистісна комунікація», «саморозвиток», «самореалізація» та ін. Дається характеристика соціуму і місця людини в сучасній соціальній стратифікації українського суспільства. Висвітлюються проблеми комунікації, конкурентності та солідарності. Студентам пропонуються теми пов'язані зі становленням громадянського суспільства в Україні, розбудовою демократії та становленням української політичної нації.

Навчальний посібник укладено відповідно до освітніх програм зі спеціальностей 231 Соціальна робота та 232 Соціальне забезпечення. Він включає програму курсу, теоретичний матеріал, завдання до практичних занять та самостійної роботи, силабуси навчальних дисциплін «Людина в сучасному соціумі» та список використаних джерел.

УДК 316.62(075.8)

© В. П. Ісаченко, укладач, 2021

З М І С Т

<i>Передмова</i>		5
Розділ 1.	Структура програми навчальної дисципліни	7
1.1.	Опис навчальної дисципліни	7
1.2.	Програма навчальної дисципліни	8
1.3.	Структура навчальної дисципліни	10
1.4.	Теми практичних занять	11
1.5.	Навчальний проект (індивідуальне навчально-дослідне завдання)	11
Розділ 2.	Соціальне оточення – основа життєдіяльності людини	13
2.1.	Людина у сучасному суспільстві	13
2.2.	Людина як біологічна та соціальна істота	17
2.3.	Суспільство як об'єкт соціально-політичних перетворень	21
Розділ 3.	Соціальні групи як інститути соціалізації особистості, та роль і місце в них індивіда	37
3.1.	Індивід у соціальних структурах суспільства	37
3.2.	Соціальні інститути суспільства і соціальні організації	44
3.3.	Інститут сім'ї в соціальній структурі суспільства. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства	53
Розділ 4.	Соціальні проблеми сучасного суспільства	56
4.1.	Соціальні проблеми молоді в Україні	56
4.2.	Хвороби XXI ст. (різного роду узалежнення)	57
4.3.	Злочинність як проблема суспільства	60
4.4.	Фобії як сучасна проблема у суспільстві	64
4.5.	Сирітство як сучасна проблема суспільства	67
4.6.	Статева деморалізація неповнолітніх як проблема сучасного суспільства	70
4.7.	Демографічна проблема сучасного суспільства	76
Розділ 5.	Екологічна культура в професії соціального працівника	79
5.1.	Поняття «екологічна культура» у професійній діяльності соціального працівника	79
5.2.	Сучасний екологічний стан в Україні	86
5.3.	Екологічна культура і екологічне виховання	91
5.4.	Поняття «здоров'я» та його складових	97
5.5.	Основи раціонального харчування. Мистецтво організації побуту	98
Розділ 6.	Розвиток дитини в сучасному соціумі	104
6.1.	Поняття про розвиток дитини. Розвивальне середовище як педагогічна категорія	104
6.2.	Біологічні чинники, їх вплив на розвиток дитини	106
6.3.	Соціальні чинники, їх вплив на розвиток дитини	107
6.4.	Вплив середовища на розвиток дитини	110

Розділ 7.	Особистісний розвиток в процесі міжособистісної комунікації	114
7.1.	Міжособистісна комунікація та її особливості. Вербальна і невербальна комунікація	114
7.2.	Бар'єри спілкування	122
7.3.	Культура спілкування особистості в сучасному суспільстві	130
7.4.	Культура телефонного діалогу	131
7.5.	Правила ввічливості у громадських місцях	135
Розділ 8.	Основи правового статусу людини і громадянина	140
8.1.	Сучасна концепція прав людини та її відображення в Конституції України	140
8.2.	Громадянство України	142
8.3.	Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина	143
8.4.	Гарантії прав і свобод людини і громадянина	145
Розділ 9.	Професійне становлення особистості як необхідна умова прогресивного розвитку суспільства	148
9.1.	Поняття «професійне становлення особистості» у сучасному суспільстві	148
9.2.	Професійна реалізація особистості в сучасних умовах	149
9.3.	Професійне становлення фахівця із соціальної роботи	150
9.4.	Особливості професійного становлення практичних психологів	155
Розділ 10.	Саморозвиток та самореалізація особистості як передумова розвитку суспільства	158
10.1.	Поняття «саморозвитку» та «самореалізації» особистості	158
10.2.	Успішна навчальна діяльність як рушійна сила професійного розвитку	160
10.3.	Суспільно важливі особистісні якості індивіда	164
10.4.	Саморозвиток та самореалізація у професійній сфері	166
10.5.	Уникнення та подолання стресових ситуацій у сучасному соціумі	171
Розділ 11.	Завдання до практичних занять та самостійної роботи	178
11.1.	Завдання до практичних занять та самостійної роботи	178
11.2.	Рекомендована література для підготовки до практичних занять	187
Розділ 12.	Силабуси навчальної дисципліни «Людина в сучасному соціумі»	193
12.1.	Спеціальність 231 Соціальна робота	193
12.2.	Спеціальність 231 Соціальна робота (молодший бакалавр)	197
12.3.	Спеціальність 232 Соціальне забезпечення	201
	Список використаних джерел	205

ПЕРЕДМОВА

Стратегічними завданнями професійної підготовки спеціаліста соціального спрямування має бути формування професійних уявлень про вплив соціального середовища на людину в сучасному соціумі, сучасний стан економічних та політичних процесів у суспільстві.

Відповідно до освітніх програми зі спеціальностей 231 Соціальна робота та 232 Соціальне забезпечення розроблено навчальний посібник з курсу «Людина в сучасному соціумі». Вивчення якого має сприяти формуванню у майбутнього соціального працівника стійких знань про теоретичні та практичні основи соціальної роботи; формувати у студентів уявлення про саму сутність людини та суспільства як соціальних феноменів сучасної цивілізації; засвоєнню категоріального апарату курсу, понятійної бази, яка складає теоретичний фундамент і розкриває зміст і сутність сучасних соціальних проблем; сприяти студентам у власному самовизначенні, тобто усвідомленні свого місця, з'ясуванні своєї ролі та своїх можливостей у суспільстві, вироблення власного ставлення до суспільства і самих себе як частки цього суспільства; послідовне втілення загальнолюдських цінностей, формування полікультурності і плюралізму мислення людини сучасної доби, розвиток творчих здібностей, критичного та конструктивного мислення; формувати у студентів розуміння важливості етичних принципів та норм спілкування для культурного розвитку людини; підготовці студентів до свідомої активної професійної діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є людина як соціальна істота, її роль та місце в сучасному суспільстві; особливості становлення та соціалізації в різних сферах суспільних відносин.

Навчальний посібник охоплює такі важливі питання як соціальне оточення; соціальні групи як інститути соціалізації особистості, та роль і місце в них індивіда; соціальні проблеми сучасного суспільства; соціальні проблеми молоді в Україні; екологічна культура в професії соціальної сфери; розвиток та

становлення сучасної дитини у соціумі; особистісний розвиток в процесі міжособистісної комунікації; основи правового статусу людини і громадянина України; професійне становлення особистості як необхідна умова прогресивного розвитку суспільства; саморозвиток та самореалізація особистості як передумова розвитку суспільства.

У посібнику розкривається сутність таких понять як: «соціум», «суспільство», «індивід», «особистість», «індивідуальність», «соціальний інститут», «соціальна організація», «соціальна проблема», «сиріцтво», «злочинність», «екологічна культура», «екопсихологічні особливості соціальної роботи із людьми з інвалідністю» «соціальні чинники», «соціальний розвиток», «професійне становлення особистості», «міжособистісна комунікація», «саморозвиток», «самореалізація» та ін. Дається характеристика соціуму і місця людини в сучасній соціальній стратифікації українського суспільства. Висвітлюються проблеми комунікації, конкурентності та солідарності. Студентам пропонуються теми пов'язані зі становленням громадянського суспільства в Україні, розбудовою демократії та становленням української політичної нації.

Навчальний посібник включає програму курсу, теоретичний матеріал, завдання до практичних занять та самостійної роботи, силабуси навчальних дисциплін «Людина в сучасному соціумі» та список використаних джерел.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до плану наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (реєстраційний номер 0111 U 00 75 47)».

РОЗДІЛ I. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Опис навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Людина в сучасному соціумі» є ознайомлення студентів з такими поняттями як «соціум», «суспільство», «особистість», «індивід», «культура», «екологія», «етикет»; надання необхідних знань щодо поведінки в діловій сфері, мистецтвом організації побуту, вмінням створити позитивну атмосферу в стосунках з іншими людьми тощо.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Людина в сучасному соціумі» є:

- формувати у студентів уявлень про саму сутність людини та суспільства як соціальних феноменів сучасної цивілізації;
- засвоєння категоріального апарату курсу, понятійної бази, яка складає теоретичний фундамент і розкриває зміст і сутність сучасних соціальних проблем;
- сприяти студентам у власному самовизначенні, тобто усвідомленні свого місця, з'ясуванні своєї ролі та своїх можливостей у суспільстві, вироблення власного ставлення до суспільства і самих себе як частки цього суспільства;
- послідовне втілення загальнолюдських цінностей, формування полікультурності і плюралізму мислення людини сучасної доби, розвиток творчих здібностей, критичного та конструктивного мислення;
- формувати у студентів розуміння важливості етичних принципів та норм спілкування для культурного розвитку людини;
- підготовка студентів до свідомої активної професійної діяльності.

Компетентності:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
2. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
3. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення,

розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи та громади.

Результати навчання за дисципліною

Очікувані результати навчання:

1. Аналізувати соціально-психологічні процеси в малих та великих групах.

Soft Skills: управління інформацією; презентаційні навички (самопрезентація, уміння вести переговори); саморозвиток; вміння аргументувати свою думку; креативність мислення; логічність мислення; організація харчування; етикет, хороші манери; повага до інших людей; управління ресурсами.

1.2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти трактування становлення та розвитку сучасної людини та суспільства.

Тема 1. Соціальне оточення – основа життєдіяльності людини

Людина у сучасному суспільстві. Феномен людини. Теорії походження. Людина як біологічна та соціальна істота. Суспільство як об'єкт соціально-політичних перетворень.

Тема 2. Соціальні групи як інститути соціалізації особистості, та роль і місце в них індивіда

Індивід у соціальних структурах суспільства. Соціальні інститути суспільства і соціальні організації. Інститут сім'ї в соціальній структурі суспільства. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства.

Змістовий модуль 2. Особистісний розвиток та становлення людини в сучасному соціумі

Тема 3-4. Соціальні проблеми сучасного суспільства. Соціальні проблеми молоді в Україні.

Хвороби XXI ст. (різного роду узалежнення). Злочинність як проблема суспільства. Фобії як сучасна проблема у суспільстві. Сирітство як сучасна проблема суспільства. Статева деморалізація неповнолітніх як проблема сучасного суспільства. Демографічна проблема сучасного суспільства.

Тема 5. Екологічна культура в професії соціальної сфери

Поняття «екологічна культура». Сучасний екологічний стан в Україні. Екологічна культура і екологічне виховання. Поняття «здоров'я» та його складових. Основи раціонального харчування. Мистецтво організації побуту.

Тема 6. Розвиток та становлення сучасної дитини у соціумі.

Поняття про розвиток дитини. Розвивальне середовище як педагогічна категорія. Біологічні чинники, їх вплив на розвиток дитини. Соціальні чинники, їх вплив на розвиток дитини. Вплив середовища на розвиток дитини.

Тема 7. Особистісний розвиток в процесі міжособистісної комунікації.

Міжособистісна комунікація та її особливості. Вербальна і невербальна комунікація. Бар'єри спілкування. Культура спілкування особистості в сучасному суспільстві. Культура телефонного діалогу. Правила ввічливості у громадських місцях. Комунікативні особливості діяльності в професії соціальної сфери.

Тема 8. Основи правового статусу людини і громадянина України.

Сучасна концепція прав людини та її відображення в Конституції України. Громадянство України. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Гарантії прав і свобод людини і громадянина

Тема 9. Професійне становлення особистості як необхідна умова прогресивного розвитку суспільства

Поняття «професійне становлення особистості» у сучасному суспільстві. Професійна реалізація особистості в сучасних умовах. Професійне становлення фахівця із соціальної роботи. Історія виникнення професії.

Тема 10-11. Саморозвиток та самореалізація особистості як передумова розвитку суспільства.

Поняття «саморозвитоку» та «самореалізації» особистості. Успішна навчальна діяльність як рушійна сила розвитку суспільних процесів.

Суспільно важливі особистісні якості індивіда. Саморозвиток та самореалізація у професійній сфері. Уникнення та подолання стресових ситуацій у сучасному соціумі.

1.3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Сучасний стан організації і діяльність соціальних служб												
Тема 1. Соціальне оточення – основа життєдіяльності людини		2	2			4		2				3
Тема 2. Соціальні групи як інститути соціалізації особистості, та роль і місце в них індивіда.		2	2			4			2			3
Разом за змістовим модулем 1		4	4			8		2	2			6
Змістовий модуль 2. Організація діяльності соціальних служб												
Тема 3-4. Соціальні проблеми сучасного суспільства. Соціальні проблеми молоді в Україні.		4	4			6			2			10
Тема 5. Екологічна культура в професії соціальної сфери		2	2			4			2			10
Тема 6. Розвиток та становлення сучасної дитини у соціумі.		2	2			4						10
Тема 7. Особистісний розвиток в процесі міжособистісної комунікації.		2	4			4		2				10
Тема 8. Основи правового статусу людини і громадянина України.		2	2			4						10
Тема 9. Професійне становлення особистості як необхідна умова прогресивного розвитку суспільства		2	2			4			2			10
Тема 10-11. Саморозвиток та самореалізація особистості як передумова розвитку суспільства.		4	4			8						10
Разом за змістовим модулем 2		18	20			34		2	6			70
Модуль 2												

ІНДЗ					2						2	
Усього годин	90	22	24		2	42	90	4	8		2	76

1.4. Теми практичних занять

№ п/п	Теми занять	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Тема 1. Соціальне оточення – основа життєдіяльності людини	2	
2	Тема 2. Соціальні групи як інститути соціалізації особистості, та роль і місце в них індивіда.	2	2
3	Тема 3-4. Соціальні проблеми сучасного суспільства. Соціальні проблеми молоді в Україні.	4	2
4	Тема 5. Екологічна культура в професії соціальної сфери	2	2
5	Тема 6. Розвиток та становлення сучасної дитини у соціумі.	2	
6	Тема 7-8. Особистісний розвиток в процесі міжособистісної комунікації.	4	
7	Тема 9. Основи правового статусу людини і громадянина України.	2	2
8	Тема 10. Професійне становлення особистості як необхідна умова прогресивного розвитку суспільства	2	
9	Тема 11-12. Саморозвиток та самореалізація особистості як передумова розвитку суспільства.	4	
	Всього	24	8

1.5. Навчальний проект (індивідуальне навчально-дослідне завдання)

Розробити перспективну *програму особистісного саморозвитку* в сучасному суспільстві, яка має містити такі *структурні елементи*:

1. *Мету й завдання* конкретизують на ближні, середні й далекі перспективи розвитку студента. (Конкретизується: за якими напрямками студент має намір працювати, які особистісні якості планує формувати, розвивати, удосконалювати, усунувати; за допомогою чого хоче реалізувати заплановане і що використає в своїх інтересах).

2. *Зміст програми* особистісного саморозвитку (конкретно під особистісні якості студента підбираються вправи та завдання за допомогою яких буде реалізуватися заплановане).

3. *Терміни виконання*, а також терміни самоконтролю роботи над собою.

4. *Прогнозовані очікувані результати*.

Результати неформальної освіти, такі як участь та організація

природоохоронних акцій, участі у конференції, конкурсі, олімпіаді, тренінгу, семінарі, майстер-класі, тощо може бути зараховано як ІНДЗ, за умови надання підтверджуючих документів.

Методи навчання: Пояснювально-ілюстративний (із застосуванням multi-media); метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький, дискусійний, метод ділової гри.

Критерії оцінювання результатів навчання

Усний виступ та виконання письмового завдання, тестування	Критерії оцінювання
7-6	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
5-4	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
4-3	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
2-1	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
0	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

